

Prof. dr. Dragan Bolanča

Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu

VLADAVINA PRAVA I POMORSKO PRAVO¹ U ERI GLOBALIZACIJE

Pomorsko pravo izvorno pripada kontinentalnom pravnom sustavu, ali u suštini predstavlja miješani pravni sustav, jer sadrži i niz elemenata anglosaksonskog prava. Bez obzira na neka originalna rješenja pomorskog prava i na veliki utjecaj međunarodnih konvencija (uključujući i međunarodno pravo mora), ne može se još uvijek tvrditi da je to univerzalno pravo, tj. posebni (treći) pravni sustav na svijetu. Međutim, njegova velika unificiranost nesumnjivo doprinosi vladavini prava u pomorskom poduzetništvu.

Ključne riječi: Vladavina prava; Pomorsko pravo; Međunarodno pravo mora.

1. UVOD

Pomorstvo je bez sumnje izrazito svjetska odnosno međunarodna gospodarska djelatnost. Sredstva i uvjeti pomorske plovidbe gotovo posvuda stvaraju iste ili vrlo slične pravne probleme.² Razgranato međunarodno pomorsko poduzetništvo nastoji ukloniti razlike u pomorskopravnom reguliranju. Različiti nacionalni propisi o pomorskim odnosima zapreka su nesmetanom razvoju pomorske plovidbe i trgovine,³ te izazivaju pravnu nesigurnost. Ujednačavanje (unifikacija) pomorskog prava, kako na području

Dragan Bolanča, *Dragan.Bolanca@pravst.hr*.

¹ Pomorsko pravo (engl. *maritime law*) čini sustav normi koje reguliraju pravne odnose u vezi s pomorskim djelatnostima. Pomorsko pravo je *autonomno*, jer samostalno i sustavno uređuje specifične pravne odnose koji se javljaju na moru i u vezi s morem. Ono je također *partikularno*, jer ima posebne pravne izvore. Konačno, ono je *unificirano*, jer bez minimalne unificiranosti pomorski promet bio bi gotovo nemoguć, poglavito kod međunarodne plovidbe. – I. Grabovac, *Plovidbeno pravo Republike Hrvatske*, Književni krug, Split 2003, 11.

² Tako, J. Marin, „Međunarodne konvencije i protokoli kao izvori hrvatskog pomorskog prava“, *Poredbeno pomorsko pravo* 161/2007, 92.

³ U svjetskoj trgovini pomorski promet ima izuzetno važnu ulogu, jer se oko dvije trećine ukupne međunarodne robne razmjene obavlja morskim putovima, pri čemu se od vozarina godišnje ostvari prihod od oko 380 milijardi američkih dolara (5 % ukupnog svjetskog gospodarstva). – *Ibid.*, 92.

pomorskog imovinskog prava, tako i u sklopu javnog i pomorskog upravnog prava (sigurnost plovidbe), imperativ je današnjice.⁴ Ujednačavanje se postiže međunarodnim konvencijama koje države izglasavaju na diplomatskim konferencijama.⁵ U kontinuitetu unifikacije ne donose se samo nove konvencije, nego se mijenjaju i nadopunjuju postojeće, i to kao rezultat stalnih tehničkih inovacija u gradnji i uporabi novih specijaliziranih tipova brodova, sve strožih standarda o sigurnosti plovidbe, zaštite ljudskih života i imovine na moru, te sve zahtjevnijih uvjeta međunarodne zaštite morskog okoliša.

Analiza stanja suvremenog pomorskog prava na početku trećeg milenija pokazuje na razumljiv proces njegovog mijenjanja, pri čemu je uočljivo da je XX stoljeće donijelo značajne promjene i u procesu njegovog stvaranja i u njegovom sadržaju.⁶ Međunarodnopravno usmjerenje pomorskog prava iskazuje se i potvrđuje kodifikacijom putem međunarodnih konvencija već početkom XX stoljeća, a danas osobito brojnošću tih konvencija, koje obuhvaćaju gotovo cjelokupnu materiju pomorskog prava, a čestim izmjenama i dopunama prate i aktualiziraju nove tehnologije, pojave i institute u stalnim gospodarskim i društvenim promjenama u pomorskopравnim odnosima. Bez obzira na eventualne divergentne pravne sustave nacionalnih prava i na različite interese pravnih subjekata u zajedničkom pomorskom pothvatu, integralni učinak pomorskopравnih normi dovodi u državama do zajedništva i koegzistencije prava s politikom i ekonomijom.⁷ Međunarodne pomorskopравne norme odlikuju se autonomnošću i osebujnošću u odnosu na ostale pravne grane, pa se često tvrdi da je pomorsko pravo toliko univerzalno i originalno da, pored dvaju osnovnih sustava (kontinentalnog i anglosaksonskog), predstavlja i posebni (treći) pravni sustav u svijetu.⁸

⁴ I. Grabovac, S. Kaštela, *Međunarodni i nacionalni izvori hrvatskoga prometnog prava (odabrana poglavlja)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Književni krug, Zagreb – Split 2013, 31.

⁵ Do sada je usvojeno više od 70 pomorskih konvencija i protokola, te preko 700 različitih preporuka i rezolucija iz pomorskog prava.

⁶ J. Lopuski, "The Role Played by International Law in the Formation of Maritime Law – A Retrospective View on the Turn of the 20th Century and in the Era of Globalization", *Revista Europea de Derecho de la Navegacion Maritima y Aeronautica* 16/ 2000, 2147–2149.

⁷ S. M. Carbone, "Accordi interstatali e diritto marittimo uniforme (a proposito di un recente scritto di Natalino Irti)", *Il diritto marittimo* II/2008, 353.

⁸ D. Bolanča, "The Maritime Law in the Era of Globalisation – a Universal law or Mixed Legal System?", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 3-4/2002, 333–338.

2. POVIJESNI KORJENI POMORSKOG PRAVA

Suvremeno pomorsko pravo (posebno privatno pomorsko pravo) rezultat je europske civilizacije, a vuče povijesne korjene u prošlosti (stari vijek, srednji vijek – kodificirani pravovaljani pomorski običaji u statutima).⁹ Stvoreno prvobitno u europskim trgovačkim centrima, a kasnije razvijano i poboljšavano u pravnom sustavu europskih pomorskih država, to je pravo bilo karakteristično po težnjama prema međunarodnoj unifikaciji ili barem zbližavanju. To je bila posljedica socijalno-ekonomskih uvjeta u odnosu na pomorske aktivnosti. Pomorsko pravo je predstavljalo pokušaj pronalazjenja kompromisnih pravnih rješenja između europskog građanskog prava i engleskog *common law*-a.¹⁰

Građansko pravo ima svoje korjene u rimskom pravu kodificiranom u Justijanovom *Corpus Iuris Civilis*.¹¹ Pod tim utjecajem, u sljedećem razdoblju to se pravo razvilo u kontinentalnoj Europi i mnogim drugim dijelovima svijeta. Glavna je karakteristika tog prava da je ono sadržano u građanskim zakonima,¹² široko je klasificirano i strukturirano, te sadrži veliki broj općih pravila i načela, često nedovoljno detaljnih.

Common law je nastalo u Engleskoj od XI stoljeća nadalje, kasnije je prihvaćeno u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi, Australiji, Novom Zelandu i drugim državama britanskog *Commonwealth*-a. To se pravo uglavnom temelji na sudskim slučajevima, a osnovni princip je da se ranije sudske odluke (obično viših sudova) moraju slijediti u sličnim narednim slučajevima, tj. da se presedani moraju poštivati.¹³ Postojeće razlike između građanskog prava i *common law*-a nisu pretjerano velike, jer su te razlike više u načinu argumentiranja i metodologiji, nego u sadržaju pravnih

⁹ A. Verona, *Pomorsko pravo*, Zagreb 1924, 12–22.

¹⁰ W. Tetley, "Mixed Jurisdictions: Common Law v. Civil law (Codified and Uncodified)", *Louisiana Law Review* 3/ 2000, 685–686.

¹¹ J. E. Clapp, "Civil law", *Dictionary of the Law*, Random House, New York 2000, 83; P. H. Collin, "Civil law", *Dictionary of the Law*, Peter Collin Publishing, London 2001, 59; W. J. Stewart, "Civil law", *Dictionary of the Law*, Harper Collins, Glasgow 2001, 67; M. Horvat, *Rimsko pravo*, Školska knjiga, Zagreb 1974, 33–36.

¹² Većina građanskih zakona donesena je u XIX i XX stoljeću: francuski *Code Civil* (1804), austrijski *Bürgerliches Gesetzbuch* (1811), njemački *Bürgerliches Gesetzbuch* (1896), švicarski *Zivilgesetzbuch* (1907), talijanski *Codice Civile* (1942), itd. Među tim zakonima postoje neke važne razlike i oni se često grupiraju u romanske i njemačke obitelji. – Vid. Č. Pejović, "Civil Law and Common Law: Two Different Paths Leading to the same Goal", *Poredbeno pomorsko pravo – Comparative Maritime Law* 155/2001, 9.

¹³ Ovaj princip je poznat kao *stare decisis*. – Vid. A. Romac, *Rječnik latinskih pravnih izraza (Vademecum iuridicum)*, Informator, Zagreb 1992, 556; E. Pallua, *Specifični instituti angloameričkog građanskog i privrednog prava*, Pravni fakultet, Zagreb 1962, 18.

normi. Uostalom, važno je primijetiti da postoje mnoge razlike između samih država građanskog prava i država *common law*-a.¹⁴

Razdoblje od posljednjih 800 godina pokazuje nam da pomorsko pravo izvorno pripada kontinentalnom pravnom sustavu, ali da u suštini predstavlja miješani pravni sustav, jer sadrži niz elemenata anglosaksonskog prava.¹⁵ S druge strane, privatno pomorsko pravo kao poseban pravni sustav ima vlastito pravo o prodaji broda, brodarskim ugovorima, prijevoznim ugovorima, osiguranju (pomorsko osiguranje je nesumnjivo prvi oblik osiguranja u povijesti),¹⁶ a također sadrži moderna rješenja u pogledu sudara na moru, spasavanja na moru, prijevoza stvari morem, hipoteke i privilegija na brodu, ograničenja odgovornosti brodovlasnika i sl. To je pravo sadržano u posebnim pomorskim zakonima (*lex maritima*) ili općim trgovačkim zakonima (*lex mercatoria*).¹⁷

3. POMORSKO PRAVO I MEĐUNARODNO PRAVO

U procesu formiranja pomorskog prava nezaobilazan je utjecaj djelovanja međunarodnog (javnog) prava¹⁸ i osnovnih izvora međunarodnog prava (opća načela međunarodnog prava, običaji u međunarodnom pravu, pravo međunarodnih ugovora).¹⁹ Značajan dio međunarodnog javnog prava jest međunarodno pravo mora (engl. *international law of the sea*).²⁰

¹⁴ Č. Pejović, 31.

¹⁵ W. Tetley, *International Maritime and Admiralty Law*, Editions Yvon Blais, Cowansville 2002, 8–30; I. Grabovac, S. Kaštela, 31.

¹⁶ R. Merkin, *Marine Insurance Legislation*, Lloyd's List Group, London 2010, 11.

¹⁷ W. Tetley, *International Encyclopedia of Comparative Law, Law of Transport (volume XII), Maritime Transportation (chapter 4)*, Mohr Siebeck, Tübingen 2001, 4–6; M. Špehar, *Savremeni smjerovi pomorskog prava s obzirom na našu kodifikaciju*, Zagreb 1937, 5–8.

¹⁸ U znanosti ne postoji jedinstvena definicija međunarodnog prava (engl. *international law*), ali se pod njim obično ima u vidu samo tzv. međunarodno javno pravo, tj. pravo koje uređuje odnose u međunarodnoj zajednici (između država i drugih subjekata međunarodnog prava). – Vid.: V. Đ. Degan, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet, Rijeka 2000, 3–4; Б. Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд 2010, 564–565; V. Ibler, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Informator, Zagreb 1987, 166.

¹⁹ Б. Кривокапић, *Актуелни проблеми међународног права*, Службени гласник, Београд 2012, 31.

²⁰ *Međunarodno pravo mora* je sustav međunarodnih pravila kojima se uređuju granice vlasti na moru, prava i obveze međunarodnopravnih subjekata u pojedinim područjima mora, morskoga dna i podzemlja, reguliraju njihovi međusobni odnosi izazvani različitim uporabama mora i iskorištavanjem mora i podmorja, uređuju racionalno gospodarenje, proučavanje, zaštita, očuvanje i poboljšavanje bogatstava mora, podmorja i morskog okoliša. – Tako, D. Rudolf, *Međunarodno pravo mora*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1985, 5. Međunarodno pravo mora treba razlikovati od pomorskog prava, premda se u nekim područjima te dvije grane prava međusobno dodiruju (npr. kod regu-

U procesu njegova kodificiranja koji je vodio usvajanju Konvencije UN o pravu mora 1982. godine,²¹ pažnja je bila usmjerena na stvaranje općih načela pravde, pravičnosti i „pravednih dobitaka“.²² Naime, u dugim i teškim pregovorima država strpljivo je tražen takav pravni poredak koji će izuzeti more iz opasnih suvremenih konfrontacija i zajamčiti njegovu racionalnu eksploataciju radi općih i pojedinačnih dobrobiti za sve države u svijetu, posebice one u razvoju. S druge strane, Konvencija UN o pravu mora značila je napredak na planu vladavine prava mora na nekoliko načina.²³ Prvo, više od 160 država obvezalo se na zajedničku primjenu međunarodnih pravnih normi, a to naglašava činjenicu globalne ratifikacije konvencije. Drugo, kodifikacija je postignuta miroljubivim multilateralnim pregovorima. Treće, napravljen je najsveobuhvatniji ugovor o zaštiti globalnog okoliša. I konačno, četvrto, odlučeno je da se sporovi rješavaju međunarodnim sudovanjem ili arbitražom. Umjesto „borbe za prevlast“ uvedena je „borba za pravo“, jer je uspostavljen pravni režim na moru kojim međunarodna zajednica artikulira vladavinu prava kao „zajednički jezik pravde UN“ unatoč svim političkim zaprekama koje postavljaju promjenjivi državni interesi.²⁴ Kako je ova konvencija postala važno sredstvo u ostvarivanju pravičnijih i stabilnijih međunarodnih odnosa, tako su rezultati postignuti na području reforme međunarodnog prava mora, ohrabрили i olakšali rad na reformi pomorskog prava u cjelini.²⁵

4. ZAKLJUČAK

Suvremeno pomorsko pravo nesumnjivo ima svoje korjene u europskom građanskom pravu koje je u posljednjih 200 godina obogaćeno mnogim institutima engleskog *common law*-a. Povijesni razvoj pomorskog prava nam pokazuje njegov trend prema autonomnosti, partikularnosti i unifi-

liranja onečišćenja mora s brodova, pravnog uređenja plovnih putova, sigurnosti na moru i dr.). – V. Ibler, *Međunarodno pravo mora i Hrvatska*, Barbat, Zagreb 2001, 16.

²¹ Engl. *United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS*. Stupila je na snagu dana 16. studenoga 1994. god. Republika Hrvatska je stranka na temelju pristupa od dana 5. travnja 1995. god. (*Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 11/95).

²² To je rezultiralo u kompromisnom prihvaćanju načela sloboda mora sa potrebom zaštite interesa obalnih država koje su zahtijevale daljnu podjelu dijelova mora i priznanje na iskorištavanje mineralnih izvora u morskim prostorima izvan granica državne jurisdikcije (Zona) kao općeg dobra čovječanstva. Potreba za zaštitom bioloških izvora mora nasuprot njihovog smanjivanja uzrokovanog prevelikom eksploatacijom ili zaštita morskog okoliša nasuprot njegovom onečišćenju, opravdavali su se zahtjevima za širenjem na morske prostore gdje bi obalne države imale suverenost ili suverena prava. U oba slučaja radilo se o zaštiti vrijednosti koje su od interesa za cijelu međunarodnu zajednicu.

²³ K. Bačić, *O jurisdikciji Međunarodnog suda za pravo mora*, Pravni fakultet, Split 2012, 9.

²⁴ *Ibid.*, 9–10.

²⁵ J. Lopuski, J. Gilas, *Pravo morskie*, tom I, Branta, Bydgoszcz 1996, 489–490.

ciranosti. To je prirodan slijed razvoja pomorskog prava, jer je njegova univerzalnost *conditio sine qua non* međunarodne pomorske plovidbe. S obzirom na veliki stupanj unificiranosti pomorskog prava, možemo reći da je suvremeno pomorsko pravo nesumnjivo pridonijelo vladavini prava u pomorskom poduzetništvu.

S druge strane, bez obzira na mnogobrojna originalna rješenja i na veliki utjecaj međunarodnih konvencija (uključujući i međunarodno pravo mora), ne može se još uvijek tvrditi da je pomorsko pravo univerzalno pravo, tj. posebni (treći) pravni sustav na svijetu. Ono još uvijek u suštini predstavlja miješani pravni sustav, koji izvorno pripada kontinentalnom pravnom sustavu, ali sadrži i niz elemenata anglosaksonskog prava.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Bačić, Krešimir, *O jurisdikciji Međunarodnog suda za pravo mora*, Pravni fakultet, Split 2012;
2. Bolanča, Dragan, "The Maritime Law in the Era of Globalisation – a Universal law or Mixed Legal System?“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 3-4/2002;
3. Carbone Sergio Maria, "Accordi interstatali e diritto marittimo uniforme (a proposito di un recente scritto di Natalino Irti)“, *Il diritto marittimo* II/2008;
4. Clapp, James E., "Civil law,“, *Dictionary of the Law*, Random House, New York 2000;
5. Collin, Peter H., "Civil law“, *Dictionary of the Law*, Peter Collin Publishing, London 2001;
6. Degan, Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet, Rijeka 2000;
7. Grabovac, Ivo, *Plovidbeno pravo Republike Hrvatske*, Književni krug, Split 2003;
8. Grabovac, Ivo, Kaštela Slobodan, *Međunarodni i nacionalni izvori hrvatskoga prometnog prava (odabrana poglavlja)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Književni krug, Zagreb – Split 2013;
9. Horvat, Marijan, *Rimsko pravo*, Školska knjiga, Zagreb 1974;
10. Ibler, Vladimir, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Informator, Zagreb 1987;
11. Ibler, Vladimir, *Međunarodno pravo mora i Hrvatska*, Barbat, Zagreb 2001;

12. Кривокапић, Борис, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд 2010;
13. Кривокапић, Борис, *Актуелни проблеми међународног права*, Службени гласник, Београд 2012;
14. Lopuski, Jan, "The Role Played by International Law in the Formation of Maritime Law – A Retrospective View on the Turn of the 20th Century and in the Era of Globalization", *Revista Europea de Derecho de la Navegacion Maritima y Aeronautica* 16/ 2000;
15. Lopuski Jan, Gilas, Janusz, *Prawo morskie*, tom I, Branta, Bydgoszcz 1996;
16. Marin, Jasenko, „Међународне конвенције и протоколи као извори хрватског поморског права“, *Poredbeno pomorsko pravo* 161/2007;
17. Merkin, Rob, *Marine Insurance Legislation*, Lloyd's List Group, London 2010;
18. Pallua, Emilio, *Specifični instituti angloameričkog građanskog i privrednog prava*, Pravni fakultet, Zagreb 1962;
19. Pejović, Časlav, "Civil Law and Common Law: Two Different Paths Leading to the same Goal", *Poredbeno pomorsko pravo – Comparative Maritime Law* 155/ 2001;
20. Romac Ante, *Rječnik latinskih pravnih izraza (Vademecum iuridicum)*, Informator, Zagreb 1992;
21. Rudolf, Davorin, *Међународно право мора*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1985;
22. Stewart, W. J., "Civil law", *Dictionary of the Law*, Harper Collins, Glasgow 2001;
23. Špehar, Milan, *Savremeni smjerovi pomorskog prava s obzirom na našu kodifikaciju*, Zagreb 1937;
24. Tetley, William, "Mixed Jurisdictions: Common Law v. Civil law (Codified and Uncodified)", *Louisiana Law Review* 3/ 2000;
25. Tetley, William, *International Maritime and Admiralty Law*, Editions Yvon Blais, Cowansville 2002;
26. Tetley, William, *International Encyclopedia of Comparative Law, Law of Transport (volume XII), Maritime Transportation (chapter 4)*, Mohr Siebeck, Tubingen, 2001;
27. Verona, Ante, *Pomorsko pravo*, Zagreb 1924.

Full Professor Dragan Bolanča, LL.D.

Faculty of Law, University of Split

RULE OF LAW AND MARITIME LAW IN THE ERA OF GLOBALISATION

Summary

Maritime law originally belongs to the continental legal system but is, in its essence, a mixed legal system, because it also contains a number of elements of Anglo-Saxon law. Despite some original solutions pertaining only to maritime law and irrespective of the great influence of international conventions, including the international law of the sea, it cannot be claimed that this is universal law, i.e. a special (third) legal system in the world. However, its great uniformity undoubtedly contributes to the rule of law in maritime enterprises.

Key words: *Rule of law; Maritime law; International law of the sea.*